

Nauja žmonijos darbotvarkė

Išaušus trečiajam tūkstantmečiui žmonija pabunda, pasiražo ir pasitrina užmiegotas akis. Atmintyje vis dar šmėžuoja miglotos kažkokio baisaus košmaro nuotrupos. „Sienos su spygliuotomis vielomis ir milžiniškas grybo pavidalo debesis... Ką tai galėtų reikšti? Tiek to, juk tai tik sapnas.“ Nuėjusi į vonią žmonija nusiprausia veidą, veidrodyje patyrinėja jame įsirėžusias raukšles, pasidaro puodelį kavos ir atsiverčia užrašų knygelę su kalendoriumi. „Pasižiūrėkime, kokia šiandienos dienotvarkė.“

Ištisus tūkstančius metų atsakymas į šį klausimą nekito. Tos pačios trys bėdos neramino XX a. Kinijos, viduramžių Indijos ir senovės Egipto gyventojus. Badas, epidemijos ir karai visada karaliavo sąrašo viršuje. Karta po kartos žmonės meldėsi įvairiausiems dievams, angelams ir šventiesiems, išradinėjo nesuskaičiuojamas priemones, institucijas ir socialines sistemas, tačiau maisto trūkumas, epidemijos bei smurtas ir toliau skynė milijonus gyvybių. Daugelis mąstytojų ir pranašų nusprendė, kad badas, užkrečiamosios ligos ir karai yra neatsiejama kosminio Dievo plano ar netobulos mūsų gamtos dalis, ir mus nuo jų išgelbės nebent tik pasaulio galas.

Tačiau trečiojo tūkstantmečio apyaušriu žmonija suvokė padariusi nuostabų dalyką. Dauguma žmonių retai apie tai susimąsto, tačiau per keletą pastarųjų dešimtmečių mes pagaliau suvaldėme badą, epidemijas ir karus. Savaimė aišku, šios rykštės dar egzistuoja, tačiau iš nesuvokiamų ir nesuvaldomų gamtos jėgų jos virto įveikiamais iššūkiais. Mums nebereikia melstis jokiame dievui ar šventajam, kad apsaugotų nuo minėtų likimo smūgių. Dabar mes gana neblogai žinome, ką reikia daryti, kad badui, užkrečiamosioms ligoms ir karams būtų užkirstas kelias, – ir tai paprastai darome.

Tiesa, kartais nesėkmių neišvengiamo ir garsas apie jas plačiai pasklinda po pasaulį; tačiau išgirdę apie tokią nesėkmę nebegūžčiojame pečiais ir nebesiguodžiame posakiais „Taip jau sutvarkytas mūsų netobulas pasaulis“ ar „Teesie Viešpaties valia“. Kiekvieną kartą, kai ištinka bado, kokios nors epidemijos ar karo protrūkis, jaučiame, kad kažkas iš mūsų tinkamai neatliko savo pareigų; mes tučtuojau įsteigiame komisiją šiam atvejui ištirti ir pasižadame, kad kitą kartą šitaip neapsišausime. Ir tai veikia. Tokių katastrofų ištis nutinka vis rečiau. Pirmą kartą istorijoje daugiau žmonių miršta nuo persivalgymo nei nuo maisto stygiaus; daugiau žmonių miršta nuo senatvės nei užkrečiamų ligų; daugiau žmonių nusižudo nei užmuša kareiviai, teroristai ir nusikaltėliai kartu sudėjus. XXI a. pradžioje vidutiniam žmogui yra didesnis pavojus mirti nuo persivalgymo „McDonald's“ restorane nei nuo sausros, Ebolos viruso ar „al-Qaeda“ antpuolio.

Taigi nors prezidentų, kompanijų vadovų ir generolų dienotvarkėse netrūksta ekonominių krizių ir karinių konfliktų, žiūrint kosminiu istorijos mastu, žmonija akis jau

gali kreipti pirmyn, į naujus horizontus. Jeigu išties baigiame susitvarkyti su badu, užkrečiamosiomis ligomis ir karais, kas užims jų vietą žmonijos darbotvarkės viršuje? Tarytum gaisrininkai pasaulyje be ugnies, XXI a. žmonės turi užduoti sau iki šiol negirdėtą klausimą: ką gi mes veiksime? Kur nukreipti savo dėmesį ir išradingumą klestinčiame ir harmoningame pasaulyje? Turint omenyje milžiniškas naujas galias, dovanotas biotechnologijų ir informacinių technologijų, šis klausimas tampa dvigubai svarbesnis. Kaip elgsimės su visa šia galia?

Prieš atsakydami į šį klausimą keletą žodžių turime tarti apie badą, epidemijas ir karus. Galbūt kai kuriems žmonėms mano tvirtinimas, esą šias nelaimes baigiame suvaldyti, pasirodys įžeidžiamas, perdėm naivus ar net beširdiškas. Kaip su tais milijardais, kurie šiaip ne taip dursto galą su galu vos už 2 dolerius per dieną? Kaip dėl Afrikoje tebesitęsiančios AIDS krizės ar Siriją bei Iraką draskančio karo? Į šiuos pagrįstus rūpesčius reaguosime atidžiau patyrinėję XXI a. pradžios pasaulį, o tada galėsime pereiti prie kitų dešimtmečių darbotvarkės.

Biologinė skurdo riba

Pradėkime nuo bado, kuris tūkstantmečius buvo pikčiausias žmonijos priešas. Iki pat šių laikų dauguma žmonių gyveno tiesiog ant biologinės skurdo ribos, kurią peržengus mirštama nuo maisto medžiagų trūkumo ir alkio. Nedidelė klaida ar paprasčiausia likimo išdaiga lengvai virsdavo mirties nuosprendžiu visai šeimai ar kaimui. Liūtimis sunaikinus kviečių derlių, plėšikams nusivarius jūsų ožkų bandą, jums ir artimiausiems jūsų žmonėms veikiausiai būtų tekę iki mirties kęsti bado kančias. Nelaimė ar koks paikas poelgis kolektyviniu lygmeniu tapdavo visuotiniu badmečiu. Kai senovės Egiptą ar viduramžių Indiją užklupdavo ilgesnė sausra, neretai išmirdavo nuo 5 iki 10 proc. gyventojų. Maisto atsargos tirpdavo, transporto priemonės judėjo per lėtai ir pervežimas kainuodavo per daug, kad būtų realu įvežti pakankamai maisto, o valdžia buvo dar labai silpna, kad pajėgtų rasti išeitį.

Atsiverskite bet kokį istorijos vadovėlį ir, spėju, greit rasite siaubingų pasakojimų apie badą kenčiančius ir nuo alkio pamišusius gyventojus. 1694 m. balandį prancūzų pareigūnas Bové mieste bado ir žaibiškai kylančių maisto produktų kainų poveikį apibūdino pareikšdamas, kad visoje apskrityje dabar apstu „pasigailėtinų sielų, išsekintų alkio bei negandų ir mirštančių nuo stygiaus, nes, neturėdamos jokio darbo ar užsiėmimo, jos neturi pinigų nė duonai. Bandydami bent trumpam prasitęsti gyvenimą ir mažumėle apmaldyti alkį, šie nelaimėliai valgo tokius maistui netinkamus dalykus kaip katės ir ant mėšlo krūvos išmesti nudirti arkliai. [Kiti maitinasi] skerdžiamų karvių ir jaučių krauju ar atliekomis, virėjų išmetamomis į gatvę. Dar kiti vargšeliai alkį malšina dilgėlėmis ir kitomis piktžolėmis ar šaknimis bei lapais, kuriuos prieš valgydami apverda vandenyje.“¹

Panašių vaizdų buvo galima prisižiūrėti visoje Prancūzijoje. Dvejus metus blogi orai

niokojo pasėlius visoje karalystėje, tad 1694 m. pavasarį svirnuose neliko nė suplėkusio grūdo. Už bet kokią išsaugotą maistą turtingieji plėšė lupikiškus pinigus, o vargšai krito kaip musės. Nuo 1692 iki 1694 m. iš bado mirė apie 2,8 milijono prancūzų, tai yra 15 proc. visų šalies gyventojų, o tuo metu Versalyje Karalius Saulė, Liudvikas XIV, linksminosi su meilužėmis. Kitais metais (1695 m.) badmetis užklupo Estiją ir nusinešė penktadalio žmonių gyvybes. 1696 m. atėjo eilė Suomijai – čia pasaulį paliko ketvirtoji-trečioji dalis gyventojų. Škotiją nuožmūs badmečiai kankino nuo 1695 iki 1698 m., ir kai kuriose srityse žuvo iki 20 proc. žmonių.²

Daugumai skaitytojų tai tikriausiai pažįstamas jausmas: nebuvo kada pavalgyti pietų, pasninkaujant per kokią nors religinę šventę ar pasiryžus laikytis naujos stebuklingos dietos ir keletą dienų geriant vien vaisių kokteiliumis. Tačiau kaip turėjo jaustis žmonės, nieko neturėję burnoje ištisas dienas ir nė neįsivaizduojantys, iš kur gauti bent kruopelę maisto? Dauguma šiandienos žmonių tokių kančių nepatyrė niekada. Tačiau mūsų protėviams jos buvo anaipol ne svetimos. Kreipdamiesi į Dievą malda duoti „duonos kasdieninės“, būtent tai – o ne ką kita – jie ir turėdavo omenyje.

Pastarąjį šimtmetį besivystančios technologijos, ekonomika ir politika laipsniškai mezgė vis stipresnę apsauginę tinklą, skiriančią žmoniją nuo biologinės skurdo ribos. Retkarčiais ir dabar kai kurias pasaulio vietas aplanko visuotiniai badmečiai, tačiau tai tik išimtys, kurių priežastis visad būna žmonių politika, o ne gamtos katastrofos. Daugumoje pasaulio kraštų žmogui negresia mirtis bado, net jeigu jis netektų darbo ir visos nuosavybės. Galbūt draudimo programos, vyriausybės institucijos ir tarptautinės visuomeninės organizacijos neišgelbės jo nuo skurdo, tačiau bent jau aprūpins reikiamu kiekiu kalorijų, kad žmogus išgyventų. Pasaulinis prekybos tinklas sausras ir potvynius regi kaip verslo galimybes ir sudaro sąlygas greitai bei pigiai panaikinti maisto stygių. Netgi tuomet, kai karai, žemės drebėjimai ar cunamiai nusiaubia ištisas šalis, tarptautinės pastangos dažniausiai sėkmingai užkerta kelią badi. Nors bemaž kasdien šimtai milijonų vaikšto iš alkio gurgiančiais pilvais, daugumoje šalių tik labai retas žmogus ištis miršta žiauria bado mirtimi.

Be jokių abejonių, skurdas sukelia daugelį kitų sveikatos sutrikimų, o prasta mityba trumpina net pačių turtingiausių Žemės valstybių žmonių gyvenimo trukmę. Antai Prancūzijoje 6 milijonai žmonių (maždaug 10 proc. visų gyventojų) kenčia dėl nuolatinio maisto trūkumo. Ryte jie pabunda nežinodami, ar turės ką valgyti pietums; miegoti dažnai gulasi alkani, o jų mityba yra nesubalansuota ir nesveika – daug krakmolo, cukraus ir druskos, nepakankamai baltymų ir vitaminų.³ Vis dėlto maisto trūkumas – tai ne badas, ir XXI a. Prancūziją sunku lyginti su Prancūzija 1694 metais. Net vargingiausiose Bovė ar Paryžiaus apylinkių landynėse žmonės nemiršta bado ištis savaites gyvenę be kąsnio burnoje.

Tokie patys virsmai įvyko daugelyje kitų šalių, nors ypač aiškiai jie pastebimi Kinijoje. Badas tūkstantmečiais persekiojo visas buvusias kinų politines santvarkas, pradedant Geltonuoju imperatoriumi, baigiant raudonaisiais komunistais. Prieš keletą

dešimtmečių Kinija ir maisto stygius buvo kone sinonimai. Dešimtys milijonų kinų mirė iš bado per pragaištingą Didįjį šuolį, o specialistai pranašavo, kad situacija tik blogės. Romoje 1974 m. vykusiame Pasauliniame maisto kongrese delegatai buvo šurpinami apokaliptiniais scenarijais. Ekspertai jiems aiškino, kad Kinija tiesiog neturi jokių šansų išmaitinti milijardą savo gyventojų, ir kad gausiausiai apgyventa šalis neišvengiamai artėja prie katastrofos. Tačiau laikas parodė, kad ji artėjo prie didžiausio ekonominio stebuklo istorijoje. Nuo 1974 m. šimtai milijonų kinų išsiropštė iš skurdo, ir nors šimtai milijonų jų vis dar sunkiai suduria galą su galu ir kenčia dėl prastos mitybos, pirmąkart istorijoje, kiek ją pajėgiame atsimiti, Kinija išsivadavo nuo bado.

Tiesą sakant, persivalgymas daugumoje šalių tapo daug rimtesne bėda nei badas. Sakoma, kad XVIII a. Marija Antuanetė badaujančiai liaudžiai patarė štai ką: jei nebeturite duonos, valgykite pyragus. Šiandien vargingieji paraidžiui laikosi šio patarimo. Beverli Hilso turčiams kramsnojant žalumynų salotas ir garuose virtą tofu su bolivinių balandų sėklomis, lūšnynuose ir getuose varguoliai kemša įvairiausių pyragaičius, traškučius, mėsainius ir picas. 2014 m. daugiau nei 2,1 milijardo žmonių buvo nutukę, o maisto trūko 850 milijonų. Spėjama, kad 2030 m. pusė žmonijos bus nutukusi.⁴ Badas ir prasta mityba 2010 m. nusinešė apie milijono žmonių gyvybes, o nutukimas pražudė visus 3 milijonus.⁵

Neregimos armados

Antras didžiausias žmonijos priešas po bado buvo epidemijos ir užkrečiamosios ligos. Nenutrūkstamo prekijų, pareigūnų ir piligrimų srauto jungiami triukšmingi miestai tapo ne tik civilizacijų pamatu, bet ir idealia terpe veistis ligų sukėlėjams. Dėl to senovės Atėnų ar viduramžių Florencijos gyventojai diena iš dienos gyveno su mintimi, kad kitą savaitę gali susirgti ir mirti, ar kad staiga pratrūks epidemija ir vienu moju numarins visą jų šeimą.

Pats įžymiausias iš tokių protrūkių, pramintas Juodąja mirtimi, prasidėjo ketvirtajame XIV a. dešimtmetyje Rytų ar Vidurio Azijoje, žmones ėmus kandžioti blusoms, apkrėstoms bakterijomis *Yersinia pestis*. Pasibalnojusi žiurkių ir blusų armijas, maro epidemija iš pirminio židinio netruko pasklisti po visą Aziją, Europą ir Šiaurės Ameriką; Atlanto vandenyno krantus šitaip ji pasiekė greičiau nei per dvi dešimtis metų. Mirė nuo 75 iki 200 milijonų žmonių – daugiau nei ketvirtadalis Eurazijos gyventojų. Anglijoje ši liga numarino keturis iš dešimties žmonių, ir bendras gyventojų skaičius, prieš epidemiją siekęs 3,7 milijono, po epidemijos smuko iki 2,2 milijono. Florencijos miestas neteko 50 000 iš 100 000 gyventojų.⁶

Valstybių vadovai prieš šią katastrofą buvo visiškai bejėgiai. Be masinių maldų ir procesijų rengimo, jie ne kažin ką galėjo nuveikti, kad sustabdytų epidemiją, – o apie susirgusiųjų gydymą nėra ko nė kalbėti. Iki pat naujųjų laikų žmonės dėl ligų kaltino blogą orą, pagiežingus demonus ir užsirūstinusius dievus, o apie bakterijų ir virusų

egzistavimą nė neįtarė. Jie mielai tikėjo angelais ir fejomis, tačiau nepajėgė įsivaizduoti, kad mažutėlėje blusoje ar lašelyje vandens gali gyventi ištisa mirtinų plėšrūnų armada.

Deja, Juodoji mirtis buvo ne vienintelis tokio pobūdžio įvykis ir net ne baisiausia epidemija žmonijos istorijoje. Dar pragaištingesnės epidemijos nusiaubė Ameriką, Australiją ir Ramiojo vandenyno salas, vos tik į jas įkėlė koją europiečiai. Patys to nežinodami tyrinėtojai ir naujakuriai atsivežė infekcinių ligų, kurioms čiabuviai neturėjo imuniteto. Dėl to mirė iki 90 proc. vietinių gyventojų.⁷

1520 m. kovo 5 dieną nedidelė ispanų flotilė atsiskyrė nuo Kubos krantų ir pasuko Meksikos link. Laivai plukdė 900 ispanų kareivių kartu su žirgais, šaunamaisiais ginklais ir keletu vergų iš Afrikos. Vienas iš jų, Francisco de Eguía, savo kūne gabeno daug pavojingesnį krovinį nei visa flotilė. Žinoma, pats jis apie tai nė nenutuokė, tačiau tarp trijų trilijonų jo ląstelių tiksėjo uždelsto veikimo biologinė bomba – raupų virusas. Kai Francisco išlipo į Meksikos krantą, virusas jo kūne ėmė daugintis pagal rodiklinę funkciją ir netrukus visą jo odą siaubingai išbėrė. Karščiuojantį Francisco priglaudė ir į savo namų lovą paguldė viena indėnų šeima Sempoalos mieste. Ligonis užkrėtė šeimos narius, o šie – kaimynus. Per dešimt dienų Sempoala virto kapinėmis. Pabėgėliai ligą iš Sempoalos nunešė į kaimyninius miestus. Epidemija siaubė vieną miestą po kito, o naujos paklaikusių bėglių bangos ligą išnešiojo po visą Meksiką ir už jos ribų.

Jukatano pusiasalyje gyvenantys majai tikėjo, kad nakčia iš kaimo į kaimą skraido trys blogio dievai – Ekpekas, Usankakas ir Sojakakas – ir užkrečia žmones šia liga. Actekai kaltę vertė dievams Teskatlipokai ir Šipė Totekui, taip pat turbūt ir baltųjų žmonių juodajai magijai. Vietos gyventojai plūdo pas šventikus ir gydytojus prašydami patarimų. Šie patarė melstis, ruošti šaltas vonias, trinti kūną bitumu ir opas tepti sutraiškytų juodųjų tarakonų tyre. Viskas bergždžiai. Gatvėse puvo dešimtys tūkstančių lavonų, ir niekas nedrįso prie jų artintis ir laidoti. Per keletą dienų išmirė ištisos šeimos ir valdžia įsakė griauti mirusiųjų namus – bent taip po griuvėsiais palaidoti jų kūnus. Kai kurios gyvenvietės neteko pusės žmonių.

1520 m. rugsėjį epidemija pasiekė Meksiko slėnį, o spalio mėnesį įžengė pro actekų sostinės Tenočtitlano – didingo metropolio, apgyvento ketvirčio milijono gyventojų, – vartus. Per du mėnesius mirė bent trečdalis miesto žmonių, tarp jų ir actekų imperatorius Kuitlauakas. Taigi 1520 m. kovą, atvykus ispanų flotilei, Meksikoje gyveno 22 milijonai žmonių, o tų pačių metų gruodį gyvų buvo likę tik 14 milijonų. Raupai, beje, tebuvo pirmas smūgis. Naujiesiems valdovams iš Ispanijos skubant prisiplėšti kuo daugiau turtų ir išnaudojant čiabuvius, Meksiką viena po kitos daužė mirtinos gripo, tymų ir kitų infekcinių ligų bangos, kol 1580 m. joje neliko nė 2 milijonų žmonių.⁸

Po dviejų šimtmečių, 1778 m. sausio 18 dieną, tankiai apgyventas Havajų salas pasiekė britų tyrinėtojas kapitonas Jamesas Cookas. Dėl visiškos izoliacijos nuo

Europos ir Amerikos pusė milijono Havajų čiabuvių niekada nebuvo susidūrę su Europoje ir Amerikoje paplitusiomis ligomis. Kapitonas Cookas ir jo vyrai pirmąkart supažindino juos su gripo, tuberkuliozės ir sifilio sukėlėjais. Paskesni svečiai iš Europos atgabeno dar ir vidurių šiltinę bei raupus. 1853 m. Havajuose teliko 70 000 gyvųjų.⁹

Net ir įsibėgėjus XX a., epidemijos nesiliovė žudžiusios dešimčių milijonų žmonių. 1918 m. sausį šiaurinės Prancūzijos apkasuose kareiviai tūkstančiais mirė nuo itin užkrečiamos gripo atmainos, pravardžiuojamos ispaniškuoju gripu. Tais laikais fronto linija tapo galutiniu ligi tol paties efektyviausio pasaulinio aprūpinimo tinklo tašku. Didžiuliu srautu į šį regioną iš Britanijos, JAV, Indijos ir Australijos plūdo vyrai ir amunicija. Nafta keliavo iš Vidurio Rytų, grūdai ir jautiena – iš Argentinos, guma – iš Malajos, o varis – iš Kongo. Mainais visi tiekėjai gavo ispaniškąjį gripą. Per keletą mėnesių virusas pakirto apie pusę milijardo žmonių – trečiąją dalį visų pasaulio gyventojų. Indijoje jis nužudė penkis procentus populiacijos (15 milijonų žmonių). Taičio saloje mirė 14 procentų. Samoa – 20 procentų. Kongo vario kasyklose su gyvenimu atsisveikino vienas iš penkių darbininkų. Iš viso pandemija per trumpesnę nei metų laiką tarpą nusinešė 50–100 milijonų gyvybių. Pirmasis pasaulinis karas nuo 1914 iki 1918 m. pražudė 40 milijonų.¹⁰

Be tokių epideminių cunamių, sukrėsdavusių žmoniją kas keletą dešimtmečių, žmonės taip pat susidurdavo su mažesnėmis, bet dažnesnėmis infekcinių ligų bangomis, ir kiekvienais metais jos nužudydavo milijonus. Ypač neatsparūs joms buvo stipraus imuniteto neturintys vaikai, dėl to dažnai jas vadiname vaikiškomis ligomis. Iki pat XX a. pradžios pilnametystės nesulaukdavo trečdalis vaikų – juos pakirsdavo prastos mitybos ir ligų derinys.

Per pastarąjį amžių dėl augančio gyventojų skaičiaus ir geresnio susisiektimo žmonija tapo dar lengviau pažeidžiama epidemijų. Tokie nūdienos metropoliai kaip Tokijas ar Kinšasa ligų sukėlėjams yra daug derlingesni medžioklės plotai už viduramžių Florenciją ar 1520 m. Tenočtitlaną, o pasaulinis susisiektimo tinklas šiandien žymiai pranašesnis už tą, kuris buvo 1918 metais. Virusas iš Ispanijos iki Kongo ar Taičio gali nukakti greičiau nei per dvidešimt keturias valandas. Regis, turėtume gyventi pragare, kur viena mirtina epidemija keičia kitą.

Vis dėlto epidemijų dažnis ir smarkavimo mastai per keletą pastarųjų dešimtmečių smarkiai krito. Kaip niekada anksčiau sumažėjo vaikų mirtingumas: vos 5 proc. pasaulio vaikų miršta nesulaukę pilnametystės. Išsivysčiusiose šalyse vaikų mirtingumo rodiklis nesiekia 1 procento.¹¹ Už šį stebuklą turime dėkoti negirdėtiems XX a. medicinos laimėjimams; ji mus aprūpino skiepais, antibiotikais, geresne higiena ir daug tobulesne medicinos infrastruktūra.

Antai pasaulinė skiepijimo nuo raupų kampanija buvo tokia sėkminga, kad Pasaulinė sveikatos organizacija 1979 m. paskelbė apie žmonijos pergalę: raupai išnaikinti visiškai. Pirmą kartą žmonijai pavyko nušluoti nuo žemės paviršiaus epidemiją. 1967 m. raupų virusas vis dar užkrėtė 15 milijonų žmonių, ir 2 milijonams

iš jų ši liga baigėsi mirtimi. O 2014 m. raupais nesirgo niekas, taigi nuo jų ir nemirė nė vienas Žemės gyventojas. Pergalė buvo galutinė, tad Pasaulinė sveikatos organizacija liovėsi skiepyti žmones nuo raupų.¹²

Kas kelerius metus mus išgąsdina kokios nors naujos epidemijos protrūkio pavojus: 2002–2003 m. nerimavome dėl SARS¹³, 2005 m. – dėl paukščių gripo, 2009–2010 m. mus šiurpino kiaulių gripas, o 2014 m. jaudino Ebola. Tačiau dėl veiksmingų atsakomųjų priemonių visos šios ligos padarė sąlygiškai nedidelę žalą. Pavyzdžiui, naujos Juodosios mirties baimės sužadinęs SARS visame pasaulyje pasigvelbė tik 1000 žmonių.¹⁴ Ebolos protrūkis Vakarų Afrikoje iš pradžių atrodė visiškai nevaldomas ir 2014 m. rugsėjo 26 dieną PSO jį apibūdino kaip „patį rimčiausią pavojų, šiais laikais iškilusį žmonijos sveikatai“¹⁵. Vis dėlto 2015 m. pradžioje epidemija buvo sustabdyta, o 2016 m. sausį PSO paskelbė apie jos pabaigą. Liga užsikrėtė 30 000 žmonių (11 000 iš jų mirė), ji padarė milžinišką ekonominę žalą Vakarų Afrikos valstybėms ir sukėlė didžiules nerimo bangas, nusiritusias per visą pasaulį; tačiau neperžengė Vakarų Afrikos ribų ir duoklė, kurią jai savo narių gyvybėmis sumokėjo žmonija, nė iš tolo neprilygo tai, kurios pareikalavo ispaniškojo gripo ir Meksikoje siautusio raupų epidemijos.

Netgi AIDS tragediją, kuri pastaraisiais dešimtmečiais, regis, meta rimčiausius iššūkius medicinai, galima laikyti pažangos ženklu. Nuo pat pirmo rimtesnio ligos protrūkio devintojo dešimtmečio pradžioje AIDS numarino daugiau nei 30 milijonų žmonių, dar dešimtytis milijonų kentė sekinančią fizinę ir psichologinę žalą. Naują epidemiją suprasti ir gydyti buvo nelengva dėl to, kad AIDS – itin klastinga liga. Raupų virusu užsikrėtęs žmogus miršta po keleto dienų, o ŽIV turintis ligonis ištisas savaites ir mėnesius gali atrodyti nepriekaištingai sveikas ir pats to nežinodamas dalytis virusu su kitais. Maža to, savaime ŽIV virusas žmogaus nenužudo. Jis tik sunaikina imuninę sistemą, o tada ligonį gali pakirsti bet kuri kita liga. Būtent šios antrinės ligos ištis nužudo AIDS aukas. Dėl tos priežasties pradėjus plisti AIDS buvo itin sudėtinga suvokti, kas vyksta. Kai 1981 m. į Niujorko ligoninę buvo atvežti du ligoniai, vienas iš kurių tariamai merdėjo nuo plaučių uždegimo, o kitas – nuo vėžio, ir anaipol nebuvo akivaizdu, kad abu jie iš tikrųjų yra ŽIV aukos ir šiuo virusu turbūt užsikrėtė prieš daug mėnesių ar net metų.¹⁶

Vis dėlto kai medikų bendruomenė sužinojo apie naują paslaptinę ligą, mokslininkai vos per dvejus metus atpažino ligą sukeltą virusą, išsiaiškino, kaip jis plinta, ir sugebėjo pasiūlyti veiksmingų būdų epidemijai stabdyti. Per kitą dešimtmetį nauji vaistai iš mirties nuosprendžio AIDS pavertė chroniška būseną (bent jau gana turtingiems žmonėms, kurie galėjo sau leisti šį gydymą).¹⁷ Tik pamanykite, kas būtų nutikę, jeigu AIDS būtų prasiveržęs ne 1981, o 1581 metais. Tikriausiai tais laikais niekas nebūtų supratęs nei kas epidemiją sukelia, nei kaip liga persiduoda iš vieno asmens kitam, nei kaip užkirsti jai kelią, o apie gydymą suvis nėra ko kalbėti. Tokiomis sąlygomis AIDS būtų galėjęs nužudyti daug didesnę žmonijos dalį – būtų galėjęs

susilyginti su Juodąja mirtimi ar net ją pralenkti.

Kad ir kokios siaubingos duoklės būtų pareikalavęs AIDS, kad ir kiek milijonų žmonių kiekvienais metais nužudytų nuo seno žinomos infekcinės ligos, pavyzdžiui, maliarija, epidemijos nūdien žmonių sveikatai kelia daug mažesnę grėsmę nei ankstesniais tūkstantmečiais. Dauguma žmonių dabar miršta nuo tokių neužkrečiamų ligų kaip vėžys, širdies ligos ar tiesiog senatvė.¹⁸ (Vėžys ir širdies ligos, beje, nėra naujiena – jomis žmonės sirgdavo ir senovėje. Tačiau ankstesnėmis epochomis tik nedaugelis žmonių pragyvendavo tiek ilgai, kad mirtų nuo jų.)

Yra besibaiminančiųjų, kad dabartinė pergalė tėra laikina ir kad už kampo mūsų laukia kokia nors dar nežinoma Juodosios mirties pusseserė. Niekas neužtikrins, kad epidemijos negrįš, tačiau esama svarių priežasčių manyti, kad ginklavimosi varžybose gydytojai pralenks mikrobus. Naujos infekcinės ligos visų pirma atsiranda dėl atsitiktinių mutacijų ligų sukėlėjų genomuose. Šios mutacijos leidžia ligų sukėlėjams iš gyvūnų persimesti žmonėms, įveikti jų imuninę sistemą ar atsispirti vaistams, pavyzdžiui, antibiotikams. Gali būti, kad dėl žmonių poveikio aplinkai tokios mutacijos šiandien vyksta ir plinta greičiau nei praeityje.¹⁹ Tačiau lenktyniaudami su vaistais ligų sukėlėjai yra priklausomi nuo aklos sėkmės.

Kitaip yra su gydytojais – jie tikrai nesikliauja vien paprasčiausia sėkme. Nors mokslas už daug ką turėtų jaustis skolingas atsitiktiniams sutapimams, gydytojai nebando išrasti naujų vaistų tiesiog sumesdami į mėgintuvėlius atsitiktines chemines medžiagas. Kiekvienais metais jie sukaupia vis daugiau žinių, kurias naudoja kurdami veiksmingesnius vaistus ir gydymo priemones. Nors 2050 m. mums neišvengiamai teks turėti reikalų su daug lankstesniais mikrobais, ir galima drąsiai teigti, kad medicina su jais sugebės susidoroti daug veiksmingiau, nei tai daro dabar.²⁰

2015 m. medikai paskelbė atradę visiškai naują antibiotikų tipą – teiksobaktiną, – kuriam atsparių bakterijų kol kas nėra. Kai kurie mokslininkai mano, kad teiksobaktinas padarys perversmą kovoje su itin atspariais mikrobais.²¹ Mokslininkai taip pat kuria dar negirdėtus novatoriškus gydymo būdus, kurių veikimo principas iš esmės skiriasi nuo visų ankstesnių gydymo metodų. Antai kai kuriose tyrimų laboratorijose jau buvo apgyvendinti nanorobotai, vieną dieną galėsiantys plaukioti mūsų krauju, nustatinėti ligas ir žudyti jų sukėlėjus bei vėžines ląsteles.²² Manoma, kad mikroorganizmai yra sukaupę 4 milijardų metų kovos prieš organinius priešus patirtį, tačiau jų patirtis kautis su bioniniais plėšrūnais lygi nuliui, todėl jiems turėtų būti labai sunku sukurti veiksmingas gynybos priemones.

Net jei negalime būti tikri, kad koks naujas Ebolos protrūkis ar iki šiol nežinoma gripo atmaina nepasileis siaubti pasaulio ir nenužudys milijonų žmonių, mes to nebelaikytume neišvengiama gamtos katastrofa. Į šį įvykį žvelgtume kaip į nedovanotiną žmonijos klaidą ir reikalautume atsakingų asmenų galvų. Kai antroje 2014 m. vasaros pusėje keletą baisių savaičių rodėsi, kad Ebola ima viršų ir pasauliniai sveikatos autoritetai nepajėgia šiai epidemijai užkirsti kelio, buvo staigiai

įsteigtos tyrimų komisijos. Pirminė ataskaita, paskelbta 2014 m. spalio 24 d., kritikavo Pasaulio sveikatos organizaciją už nepatenkinamą reakciją į epidemijos protrūkį, kaltę už jį vertė korumpuotam ir neveiksmingam Afrikos padaliniui. Toliau kritika buvo nukreipta į visą tarptautinę bendruomenę, kad laiku nesiėmė reikiamų priemonių protrūkiui užkirsti. Tokia kritika reiškia, kad žmonija turi žinių ir metodų epidemijoms stabdyti, o jeigu epidemija vis dėlto tampa nevaldoma, taip nutinka dėl žmonių nekompetencijos, o ne Dievo rūstybės.

Taigi kovojant su tokiais nelaimėmis kaip AIDS ir Ebola, svarstyklių lėkštelės svyra žmonijos naudai. Tačiau kaip dėl pačios žmogiškosios prigimties keliamų pavojų? Biotechnologijos leidžia mums nugalėti bakterijas ir virusus, tačiau pačios tampa dar negirdėta grėsme. Priemonės, kurios padeda gydytojams greitai atpažinti ir išgydyti naujas ligas, taip pat įgalina armijas ir teroristus sukurti dar baisesnių ligų bei pragaištingų ligų sukėlėjų. Dėl to visai tikėtina, kad reikšmingos epidemijos ateityje kels žmonijai grėsmę tik tuo atveju, jeigu jas kurs pati žmonija, tarnaudama kokiai nors nuožmiai ideologijai. Epoque, kai žmonija buvo bejėgė prieš savaimines epidemijas, tikriausiai baigėsi. Tačiau įmanoma, kad pradėsime jos ilgėtis.

Laužant džiunglių įstatymą

Trečia geroji naujiena yra ta, kad karai taip pat ščiūva. Visomis istorijos epochomis ginkluoti konfliktai žmonėms atrodė savaimė suprantamas dalykas, o taika tebuvo laikinas ir nepatikimas būvis. Tarptautiniai santykiai buvo grindžiami džiunglių įstatymu, kuris sakė, kad karas bet kada gali įsiplieksti net tarp taikiai sugyvenančių valstybių. Duosiu pavyzdį. Net jeigu 1913 m. tarp Vokietijos ir Prancūzijos buvo taika, visi žinojo, kad 1914 m. šiedvi valstybės gali kibti viena kitai į gerklę. Kurdami ateities planus, politikai, generolai, verslininkai ir paprasti piliečiai visada palikdavo erdvės karui. Nuo akmens iki garo mašinų amžiaus, nuo Arkties vandenyno iki Sacharos kiekvienas mūsų Žemės žmogus žinojo, kad bet kuriuo metu kaimynai gali įsiveržti į jo teritoriją, sumušti jų kariuomenę, išskersti gimines bei tautiečius ir užimti kraštą.

Antroje XX a. pusėje šis džiunglių įstatymas galiausiai buvo pradėtas laužyti, jei ne apskritai atšauktas. Daugumoje šalių karai tapo daug retesni nei bet kada anksčiau. Senovinėse žemės ūkio bendruomenėse 15 proc. visų mirčių priežastis buvo žmonių smurtas, per visą XX a. smurtine mirtimi mirė tik 5 proc. visų mirusiųjų, o XXI a. pradžioje smurtas tėra atsakingas už 1 proc. pasaulinio mirtingumo.²³ 2012 m. pasaulyje mirė apie 56 milijonai žmonių; 620 000 iš jų su gyvenimu atsisveikino dėl žmonių smurto (karuose žuvo 120 000, o nusikaltimai tapo kitų 500 000 mirčių priežastimi). Palyginimui dera paminėti, kad tais metais 800 000 žmonių nusižudė, o 1,5 milijono mirė nuo cukraligės.²⁴ Taigi cukrus dabar yra pavojingesnis už paraką.

Dar svarbiau yra tai, kad vis didesnė žmonijos dalis karą laiko tiesiog neįtikimu scenarijumi. Pirmąkart istorijoje svarstydamos artimiausios ateities planus

vyriausybės, korporacijos ir privatūs asmenys nemano, kad jų krašte gali prasidėti karas. Branduoliniai ginklai karus tarp supervalstybių pavertė beprotiška kolektyvine savižudybe, taigi galingiausias Žemės tautas privertė ieškoti alternatyvių ir taikių būdų spręsti konfliktus. Be to, svarbūs perversmai įvyko ir pasaulinėje ekonomikoje: nuo materialių išteklių ji persiorientavo į žinias. Anksčiau pagrindiniai turto šaltiniai buvo materialūs objektai, kaip kad aukso kasyklos, kviečių laukai ir naftos gręžiniai. Dabar pagrindinis turto šaltinis yra žinios. Nuo naftos telkinių žinios skiriasi tuo, kad jų neįmanoma įgyti kariaujant. Taigi žinioms tapus pačiu svarbiausiu ekonominiu ištekliu, karo pelningumas smuko ir karai dar rusena tik tose pasaulio vietose, kur ekonomika vis dar liko senamadiška, orientuota į materialius išteklius, pavyzdžiui, Vidurio Rytuose ir Centrinėje Afrikoje.

1998 m. Ruandai atrodė visiškai racionalu užgrobti turtingas koltano kasyklas kaimyniniame Konge, nes ši mobiliųjų telefonų ir nešiojamųjų kompiuterių gamybai naudojama rūda įgijo didžiulę paklausą, o Kongas turėjo 80 proc. visų pasaulio koltano išteklių. Iš pasigrobto koltano Ruanda kasmet uždirbdavo po 240 milijonų dolerių. Neturtingai Ruandai tai buvo dideli pinigai.²⁵ Tačiau Kinijai tikriausiai nė mintis nekyla pulti Kalifornijos ir pasigvelbti Silikono slėnį, nes net ir tuo atveju, jeigu kinai kokiu nors būdu paimtų viršų kovos lauke, Silikono slėnyje nerastų jokių silikono kasyklų. Užuoť krėtę tokias kvailystes, jie milijardus dolerių uždirbo bendradarbiaudami su tokiais modernių technologijų milžiniais kaip „Apple“ ir „Microsoft“, pirkdami jų programinę įrangą ir gamindami įvairius gaminius. Tai, ką Ruanda uždirbo per visus metus kasdama Kongo koltaną, kinai taikiai prekiaudami uždirba per vieną dieną.

Kaip matome, žodis „taika“ įgijo naują reikšmę. Ankstesnės kartos taiką suprato kaip laikiną tarpinį tarp karų. Mums šiandien taika yra normalus būvis, o karas – tiesiog neįtikėtinas. 1913 m. sakydami, kad tarp Prancūzijos ir Vokietijos tvyro taika, žmonės turėjo omenyje štai ką: „šiuo metu Prancūzija nekariauja su Vokietija, tačiau kitais metais gali būti visko“. O mes sakydami tą patį nė neįsivaizduojame aplinkybių, kuriomis tarp minėtų dviejų valstybių įsižiebtų karas. Ir tokia taika dabar tvyro ne tik tarp Prancūzijos bei Vokietijos, o tarp daugumos (nors ir ne visų) šalių. Scenarijus, pagal kurį kitais metais galėtų prasidėti tikras karas tarp Vokietijos ir Lenkijos, Indonezijos ir Filipinų ar Brazilijos ir Urugvajaus, tiesiog neegzistuoja.

Ši naujoji taika nėra kokia nors hipių svajonė. Galios ištroškusios vyriausybės ir godžios korporacijos taip pat ja pasikliauja. Kurdama pardavimų strategiją Rytų Europoje „Mercedes“ bendrovė nė nesvarsto galimybės, kad Vokietija užpuls Lenkiją. Pigią darbo jėgą iš Filipinų įvežančios įmonės nesijaudina, kad kitais metais Indonezija gali užpulti Filipinus. Tiesiog neįsivaizduojama, kad, Brazilijos vyriausybei susirinkus svarstyti kitų metų biudžeto, gynybos ministras pakiltų iš vietos, trenktų kumščiu į stalą ir suriktų: „Minutėlė! O kas, jeigu sumanysime užgrobti Urugvajų? Apie tai jūs nepagalvojote. Šiai operacijai privalome atidėti 5 milijardus dolerių.“ Žinoma, vis dar esama valstybių, kurių gynybos ministrai iki šiol kalba panašius dalykus, egzistuoja

regionų, kur naujoji taika dar nesugebėjo įsišaknyti. Labai gerai tai žinau, nes pats gyvenu viename iš tokių. Tačiau jie yra išimty.

Kita vertus, nėra jokių garantijų, kad ši naujoji taika tęsis amžinai. Kaip branduoliniai ginklai sudarė sąlygas įsitvirtinti naujai taikai, taip ateities technologiniai išradimai gali paruošti dirvą naujoms karo rūšims. Ypač padėti pasaulyje gali destabilizuoti kibernetinis karas, net nedidelėms valstybėms ar nevalstybinėms grupuotėms suteikiantis galimybę veiksmingai kovoti su supervalstybėmis. 2003 m. užpuolusios Iraką JAV nuniokojo Bagdadą ir Mosulą, tačiau ant Los Andželo ir Čikagos nenukrito nė viena bomba. Tačiau ateityje Šiaurės Korėja, Iranas ar kokia kita logines bombas pasitelkusi valstybė galės atjungti elektros energijos tiekimą Kalifornijoje, susprogdinti rafinavimo fabrikus Teksase ar sukelti traukinių avarijas Mičigane. Loginės bombos – tai taikos metu įdiejami ir per atstumą valdomi piktybinių programinių įrangų kodai. Labai tikėtina, kad tinklai, kuriais valdomos gyvybiškai svarbios infrastruktūros Jungtinėse Valstijose, jau yra prikimšti tokių kodų.

Vis dėlto neturėtume painioti galimybių su motyvacija. Nors kibernetinis karas suteikia naujų naikinimo priemonių, mes nebūtinai jausime paskatas tai daryti. Per pastaruosius septyniasdešimt metų sulaužėme ne tik džunglių įstatymą, bet ir Čechovo dėsnį. Antonas Čechovas kartą pasakė, kad šautuvas, parodytas pirmame pjesės veiksme, būtinai iššaus trečiajame. Visomis istorijos epochomis kokių nors naujų ginklų įgiję karaliai ir imperatoriai anksčiau ar vėliau neatsispausdavo pagundai juos panaudoti. Ginklas, pasirodęs pirmame Šaltojo karo veiksme, taip niekada ir neiššovė. Dabar mes jau įpratome gyventi pasaulyje, kuriame daugybė nenumestų bombų ir nepaleistų raketų, ir tapome tiek džunglių įstatymo, tiek Čechovo dėsnio laužymo ekspertais. O jeigu šis įstatymas ir dėsnis kada nors privers mus jiems paklusti, kaltinti galėsime tik save – o ne neišvengiamą lemtį.

O kaip dėl terorizmo? Net jei centrinės vyriausybės ir galingos valstybės išmoko susivaldyti, teroristams dvejonų dėl naujų ir pragaištingų ginklų gali nekilti. Tokia perspektyva išties neramina. Vis dėlto terorizmas yra silpnumo strategija, kurios griebiasi neturintieji tikros galios. Bent jau praeityje jis veikiau sėjo baimę, o ne darė reikšmingesnę materialinę žalą. Teroristai paprastai nepajėgūs nugalėti armijos, užimti šalies ar sunaikinti ištisų miestų. Antai 2010 m. nutukimas ir su juo susijusios ligos pražudė apie 3 milijonus žmonių, o per visą Žemės rutulį teroristai nugalabijo tik 7697 žmones, ir dauguma šių atvejų įvyko besivystančiose šalyse.²⁶ Vidutiniam amerikiečiui ar europiečiui kokakola kelia daug didesnę grėsmę už grupuotę „Al-Qaeda“.

Kaip tuomet teroristams pavyksta išlikti pirmuosiuose dienraščių puslapiuose ir keisti politinę pasaulio padėtį? Priverčiant priešus reaguoti pernelyg jautriai. Terorizmas savo esme yra šou. Teroristai surežisuoja šurpinantį smurto vaidinimą, kuris užkariauja mūsų vaizduotę ir priverčia pasijusti taip, lyg būtume pradėję risti

atgal į viduramžių chaosą. Dėl to valdžia pajunta pareigą į šį terorizmo spektaklį atsakyti saugumo jausmą piliečiams sugrąžinančiu spektakliu, pademonstruoti milžinišką karinę galią, pradėti ištisų populiacijų persekiojimą arba užpulti užsienio valstybes. Dažniausiai ši perdėta reakcija į terorizmą mūsų saugumui kelia didesnę pavojų nei patys teroristai.

Teroristai panašūs į musę, bandančią sunaikinti porceliano parduotuvę. Musė yra tokia silpna, kad nesugeba pajudinti nė mažiausio arbatos puodelio. Todėl suranda bulių, įlenda jam į ausį ir pradeda įkyriai zyzti. Šis paklaiksta iš pykčio ir baimės, įsiveržia į porceliano parduotuvę ir išdaužo visus indus. Būtent tai praeitą dešimtmetį ir nutiko Vidurio Rytuose. Patys islamo fundamentalistai niekaip nebūtų nuvertę Saddamo Husseino. Tačiau rugsėjo 11-osios atakomis jie įsiutino JAV, ir šios jiems sunaikino Vidurio Rytų porceliano parduotuvę. O dabar jie karaliauja likusiuose griuvėsiuose. Patys savaime teroristai yra per silpni, kad nutemptų mus į viduramžius ir vėl įtvirtintų džunglių įstatymą. Tiesa, jie gali mus provokuoti, tačiau galiausiai viskas priklauso nuo mūsų reakcijų. Jeigu džunglių įstatymas iš tiesų vėl įsigalios, kalti bus ne teroristai.

Per ateinančius dešimtmečius badas, epidemijos ir karai tikriausiai toliau reikalaus milijonų aukų. Tačiau visa tai nebėra neišvengiamos tragedijos, nesuprantamos ir nepavaldžios bejėgei žmonijai. Veikia badas, epidemijos ir karai yra suvaldomi iššūkiai. Tuo visai nenoriu sumenkinti kančių, kurias patiria šimtai milijonų skurdo nustekentų, kiekvienais metais nuo maliarijos, AIDS ir tuberkuliozės mirstančių ar į uždarus smurto ratus Sirijoje, Kongo ar Afganistane patekusių žmonių. Tikrai nenoriu pasakyti, kad badas, epidemijos ir karai visiškai pasitraukė nuo Žemės paviršiaus, kad galime liautis dėl jų nerimauti. Visiškai priešingai. Visomis istorijos epochomis žmonės manė, kad šie dalykai yra neatsiejama gyvenimo dalis, vadinasi, nėra jokios prasmės bandyti ką nors keisti. Žmonės meldė Dievo stebuklą, tačiau patys panaikinti bado, epidemijų ir karų nemėgino. Tvirtinantys, kad 2016 m. pasaulis yra toks pat alkanas, ligotas ir pilnas prievartos, koks jis buvo 1916 m., tik atkartoja šį atgyvenusį defetistinį požiūrį. Tuo jie teigia, kad visą XX a. dėdama milžiniškas pastangas žmonija visiškai nieko nelaimėjo, ir kad medicinos tyrimai, ekonominės reformos ir taikos programos buvo bevaisės. Jeigu išties taip būtų, kokia prasmė investuoti laiką ir lėšas į tolesnius medicinos tyrinėjimus, naujas ekonomines reformas ir taikos programas?

Pripažindami praeities pasiekimus siunčiame vilties ir atsakomybės pranešimą, skatiname save ateityje dar labiau pasistengti. Turėdami omenyje tai, ką pasiekėme XX a., suprasime, kad kaltę dėl bado, epidemijų ir karų – jeigu jie ir toliau kankins žmones – versti gamtai ar Dievui nėra teisinga. Esame pajėgūs pakeisti pasaulį į gera ir dar labiau sumažinti kančių kiekį jame.

Pripažindami savo pasiekimų mastus, suprasime dar vieną dalyką: istorija

nepakenčia tuštumos. Jeigu badas, epidemijos ir karai traukiasi, jų vietą žmonių darbotvarkėje neišvengiamai pakeis kažkas kitas. Verta labai gerai pamąstyti, kas tai bus. Kitaip besąlygiškai laimėję senuosius mūšius galime nesąmoningai atsidurti visiškai naujuose frontuose. Kokie projektai XXI a. pakeis pastangas nugalėti badą, epidemijas ir karus?

Vienas pagrindinių projektų bus bandymai apsaugoti žmoniją ir planetą nuo mūsų pačių galios keliamų pavojų. Badą, epidemijas ir karus suvaldyti labiausiai padėjo fenomenalus ekonomikos augimas, aprūpinęs mus maisto pertekliumi, vaistais, energija ir žaliavomis. Tačiau tas pats ekonomikos augimas begale būdų trikdo ekologinę planetos pusiausvyrą, bet tai mes tik pradedame tyrinėti. Žmonija šį pavojų pripažino labai vėlai ir iki šiol padarė išties nedaug, kad užkirstų jam kelią. Nors apie taršą, pasaulinį atšilimą ir klimato kaitą kalbama gana daug, didžioji dalis šalių dar nesiryžo jokioms rimtesnėms ekonominėms ar politinėms aukoms, be kurių situacija nepradės gerėti. Prireikus rinktis ekonominį augimą ar ekologinį stabilumą, politikai, įmonių vadovai ir rinkėjai beveik visad pirmenybę teikia augimui. Jei tikimės išvengti katastrofos, XXI a. turėsime pasistengti labiau.

Ko dar sieks žmonija? Ar pasitenkinsime vien atmindami, jog sugebėjome sutramdyti badą, epidemijas bei karus ir išsaugoti ekologinę pusiausvyrą? Galimas daiktas, tokia nuostata būtų pati išmintingiausia, tačiau vargu ar žmonija šį kelią rinksis. Žmonės labai retai tenkinasi tuo, ką jau turi. Mūsų protas į pasiekimus dažniausiai reaguoja ne pasitenkindamas, o imdamas geisti dar daugiau. Mes nuolatos dairomės ko nors geresnio, didesnio, skanesnio. Ką darysime, įgiję milžiniškų naujų galių ir galutinai išsklaidę bado, užkrečiamųjų ligų ir karų šmėklas? Ką ištisą dieną veiks mokslininkai, investuotojai, bankininkai ir prezidentai? Rašys poeziją?

Sėkmė peni ambicijas, ir pastarųjų dešimtmečių pasiekimai skatina žmoniją keltis dar drąsesnius tikslus. Turint omenyje mūsų praeitį ir dabartines vertybes, tenka daryti išvadą, kad užsitikrinusi niekada anksčiau negirdėtą klestėjimo, sveikatos ir darnos lygmenį žmonija užsimos siekti nemirtingumo, laimės ir dieviškumo. Sumažinę mirčių nuo maisto stygiaus, ligų ir smurto skaičių, užsinorėsime nugalėti senatvę ir netgi pačią mirtį. Ištraukę žmones iš apgailėtino skurdo, sieksime juos padaryti tikrai laimingus. Išvadavę žmoniją iš žvėriškų kovų dėl išlikimo, bandysime žmones pakylėti iki dievų, *Homo sapiens* paversti į *Homo deus*.

Paskutinės mirties dienos

XXI a. žmonės veikiausiai visu rimtumu užsigeis nemirtingumo. Kova su senatve ir mirtimi paprasčiausiai pratęs laiko patikrintas grumtynes su badu bei ligomis ir įkūnys aukščiausią šiuolaikinės kultūros vertybę: žmogaus gyvenimo šventumą. Mums nuolat primenama, kad žmogaus gyvenimas yra pats švenčiausias dalykas visatoje. Tai kartoja visi: mokytojai mokyklose, politikai parlamenteuose, juristai teismuose ir

aktoriai teatrų scenose. Po Antrojo pasaulinio karo Jungtinių Tautų priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija – turbūt šis dokumentas yra artimiausias pasaulinei konstitucijai – be jokių užuolankų teigia, kad „teisė gyventi“ yra fundamentaliausia vertybė. Kadangi mirtis šią teisę akivaizdžiai atima, ji yra nusikaltimas žmonijai ir dėl to turėtume paskelbti jai karą.

Kitų istorijos epochų religijos ir ideologijos gyvenimo savaime šventenybe nelaikė. Jos visad šlovino tai, kas aukščiau už žemišką būtį, todėl į mirtį žvelgė pakančiai. Tiesą sakant, kai kurios jų visiškai atvirai žavėjosi Giltinės darbu. Krikščionybė, islamas ir hinduizmas tvirtino, kad mūsų būties prasmė priklauso nuo lemties pomirtiniame gyvenime, taigi mirtis, tokiu požiūriu, yra būtina ir teigiama pasaulio dalis. Žmonės miršta, nes taip patvarkė Dievas, ir jų mirties akimirka yra šventas metafizinės prasmės kupinas potyris. Artinantis paskutiniajai, ateidavo laikas kviesti šventikus, rabinus ir šamanus, suvesti gyvenimo sąskaitas ir priimti savo tikrąjį vaidmenį visatoje. Tik pabandykite įsivaizduoti krikščionybę, islamą ar hinduizmą pasaulyje, kuriame nėra mirties – taigi nėra ir rojaus, pragaro ar reinkarnacijos.

Šiuolaikinis mokslas ir kultūra gyvenimą ir mirtį supranta visiškai kitaip. Mirties jie nelaiko metafiziniu slėpiniu ir tikrų tikriausiai nemano, kad ji suteikia gyvenimui prasmę. Šiuolaikiniam žmogui mirtis tėra techninė problema, kurią galima ir būtina pašalinti.

Kaipgi žmonės miršta? Viduramžių pasakos Mirtį vaizdavo kaip juodu apsiaustu apsisiautusių pamėklę su dalgiu rankoje. Žmogus gyvena savo gyvenimą, nuolatos dėl ko nors rūpinasi ir kur nors skuba, bet štai visiškai netikėtai priešais jį išdygsta Giltinė, kaulėtu pirštu baksteli petį ir taria: „Eime!“ Žmogus puola maldauti: „Ne, meldžiu! Lukterėk metus, mėnesį, bent dieną!“ Tačiau pamėklė sušnypščia: „Ne! Tau JAU atėjo laikas!“ Taip žmogus numiršta.

Iš tikrųjų žmonės miršta ne todėl, kad jiems per petį patapšnoja kokio nors juodais skarmalais apsvyniojusi baidyklė, kad taip patvarkė Dievas ar kad mirtingumas yra kokio nors didžiojo kosminio plano dalis. Žmogaus gyvenimas visad nutrūksta dėl kokio nors techninio gedimo. Širdis liaujasi pumpavusi kraują. Pagrindinę arteriją užkemša riebalinės nuosėdos. Kepenyse paplinta vėžinės ląstelės. Plaučius apninka bakterijos. Kas atsakingas už visus šiuos techninius trikdžius? Širdis nustoja pumpuoti kraują, nes širdies raumens nepasiekia reikiamas deguonies kiekis. Kūne paplinta vėžinės ląstelės, nes atsitiktinė genų mutacija perrašė jų elgseną. Plaučius apninka bakterijos, nes požeminėje perėjoje kažkas nusičiaudėjo. Kaip matome, jokios metafizikos. Visa tai tik techninės problemos.

O kiekvieną techninę problemą galim pašalinti techninėmis priemonėmis. Kad įveiktume mirtį, mums nereikia laukti antrojo Kristaus atėjimo. Tai gali padaryti keletas į laboratoriją sulindusių tipelių. Tradiciškai mirtis priklausė šventikų ir teologų kompetencijos sričiai, o dabar ją perėmė inžinieriai. Vėžines ląsteles galime užmušti chemoterapija arba nanorobotais. Mikrobus plaučiuose išnaikinsime antibiotikais. O

širdžiai nustojus varinėti kraują, galime pastimuliuoti ją vaistais ar elektrošoko terapija – o jai vis viena atsisakius dirbti, galime išmesti ją lauk ir įsodinti naują. Tiesa, kol kas dar negalime išspręsti visų techninių problemų. Tačiau būtent dėl to šitiek laiko ir pinigų investuojame į vėžio, bakterijų ir virusų, genetikos ir nanotechnologijų tyrimus.

Mirtį technine problema priprato laikyti netgi paprasti žmonės, neturintys nieko bendra su moksliniais tyrinėjimais. Atėjusi pas gydytoją ir paklaususi, kas jai yra, moteris veikiausiai išgirs taip suformuluotą atsakymą: „Jūs susirgote gripu“, „Jūs susirgote tuberkulioze“ ar „Jūs susirgote vėžiu“. Gydytojas niekada jai nesisakys: „Jums atėjo metas mirti.“ Taigi visiems mums atrodo, kad gripas, tuberkuliozė ir vėžys yra techniniai trukdžiai, kuriuos vieną dieną išmoksime pašalinti techninėmis priemonėmis.

Netgi tuos atvejus, kai žmonės žūva per uraganą, karą ar patekę į eismo įvykį, esame linkę laikyti techninėmis nesėkmėmis, kurių buvo galima išvengti. Jeigu tik valdžia būtų sukūrusi tinkamą strategiją; jeigu karo vadas būtų priėmęs išmintingesnį sprendimą; jeigu savivaldybė būtų geriau atlikusi savo darbą, mirčių galėjo ir nebūti. Jeigu miršta žmonės, visiems, regis, savaimė aišku, kad reikia pradėti teisinius tyrimus. „Kaip čia atsitiko, kad jie mirė? Be jokių abejonių, kažkas kažkur įvėlė klaidą.“

Dauguma tyrinėtojų, gydytojų ir mokslininkų vis dar vengia atvirai svajoti apie nemirtingumą ir tvirtina tiesiog ieškantys būdų gydyti konkrečius sveikatos sutrikimus. Tačiau turint omenyje, kad senatvė ir mirtis tėra konkrečių sveikatos sutrikimų pasekmė, tikrai nesulauksime dienos, kai gydytojai ir mokslininkai tars: „Gana. Daugiau stengtis nėra būtina. Įveikėme tuberkuliozę, įveikėme vėžį, bet dėl sergančiųjų Alzheimerio liga nebekovosime. Tegu žmonės ir toliau miršta nuo šios ligos.“ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija nesako, kad „žmonės turi teisę gyventi iki 90 metų“. Ji skelbia, kad kiekvienas žmogus turi teisę gyventi, ir taškas. Ir jokia galiojimo data šios teisės neriboja.

Vis daugiau mokslininkų ir mąstytojų atvirai šneka, kad pagrindinis šiuolaikinio mokslo tikslas – nugalėti mirtį ir apdovanoti žmones amžina jaunyste. Pateiksiu keletą žymesnių pavyzdžių. Gerontologas Aubrey de Grey'us ir eruditas bei išradėjas Ray'us Kurzweilas (1999 m. apdovanotas JAV nacionaline premija už technologijas ir naujoves [27](#)). 2012 m. Kurzweilas buvo paskirtas „Google“ techniniu direktoriumi, o po metų „Google“ paleido patronuojamąją įmonę pavadinimu „Calico“, kurios misija – „išspręsti mirtį“[28](#). Visai neseniai „Google“ paskyrė kitą nemirtingumu nuoširdžiai tikintį asmenį, Billą Marisą, vadovauti „Google Ventures“ investiciniam fondui. 2015 m. sausį Marisas per interviu pasakė štai ką: „Jeigu šiandien manęs paklaustumėte, ar įmanomagyventi 500 metų, atsakyčiau teigiamai.“ Drąsius savo žodžius jis paremia solidžiomis pinigų sumomis. „Google Ventures“ 36 proc. iš savo 2 milijardų dolerių kapitalo investuoja į naujus gamtos mokslų startuolius, tarp kurių yra ir keletas ambicingų gyvenimą pratęsti siekiančių projektų. Kovą su mirtimi Marisas aiškina pasitelkdamas amerikietiškojo futbolo analogiją: „Čia mes nebandome laimėti keleto jardų. Mūsų tikslas – laimėti varžybas.“ Kodėl? „Nes, – sako Marisas, – gyventi yra geriau nei mirti.“[29](#)

Šios svajonės nesvetimos ir kitiems Silikono slėnio šviesuliams. Vienas iš „PayPal“ įkūrėjų Peteris Thielas neseniai prisipažino siekįs gyventi amžinai. „Mano manymu, egzistuoja trys galimi požiūriai [į mirtį], – aiškina jis. – Galima susitaikyti su ja, galima ją neigti, bet galima su ja kovoti. Man atrodo, didžioji mūsų visuomenės dalis mirtį neigia arba bando su ja susitaikyti, tačiau aš renkuosi kovą.“ Veikiausiai dauguma mūsų tokius pareiškimus palaikys paaugliškomis fantazijomis. Vis dėlto Thielas yra žmogus, į kurį reikėtų žvelgti visiškai rimtai. Tai vienas sėkmingiausių ir įtakingiausių Silikono slėnio verslininkų, o jo asmeninis turtas vertinamas 2,2 milijardo dolerių.[30](#) Kaip matyti, yla lenda iš maišo: nors nemirtingumas pasiekiamas, jis – tikrai ne visiems.

Pasiutusiu greičiu besivystanti genų inžinerija, regeneracinė medicina ir nanotechnologijos skatina dar optimistiškesnes pranašystes. Kai kurie žinovai mano, kad žmonės mirtį nugalės 2200 m., kiti teigia, kad jau 2100 metais. Dar viltingesni yra Kurzweilas ir de Grey'us. Jie sako, kad kiekvienas, turintis sveiką kūną ir sveiką banko sąskaitą, 2050 m. galės vienu moju dešimtmečiui pergudrauti mirtį. Anot Kurzweilo ir de Grey'aus, maždaug kas dešimtį metų nužingsniuosime į kliniką, kur mums atliks specialias procedūras, ne tik išgydysiančias nuo ligų, bet ir atkursiančias yrančius audinius, grąžinsiančias sveiką rankų, akių ir smegenų būklę. O kol prireiks naujo gydymo, gydytojai išras aibę naujų vaistų, gydymo metodų ir prietaisų. Jeigu Kurzweilas ir de Grey'us yra teisūs, galimas daiktas, ta pačia gatve su mumis jau vaikštinėja vienas kitas nemirtingasis – bent jau tuo atveju, jei einate Volstritu ar Penktuoju aveniu.

Iš tikrųjų tokie žmonės bus tik potencialiai nemirtingi. Skirtingai nei Dievas, šie ateities antžmogiai vis viena galės žūti kare ar per kokį nelaimingą atsitikimą, o iš ano pasaulio sugrąžinti jų nesugebės niekas. Tačiau kitaip nei mūsų, mirtingųjų, jų gyvybė

neturės galiojimo termino. Jei tik jų į skutus nesuplėšys kokia bomba ir nepervažiuos sunkvežimis, gyventi jie galės neribotą laiką. Ir dėl to tikriausiai taps pačiais nerimastingiausiais žmonėmis per visą istoriją. Mes, mirtingieji, kasdien rizikuojame gyvybe, nes žinome, kad gyvenimas, šiaip ar taip, baigsis. Dėl to drąsiai leidžiamės kelionėn po Himalajus, plaukiuojame jūroje ir atliekame daugybę kitų pavojingų žygių, tarp kurių galime paminėti ėjimą per gatvę bei persivalgymą. Tačiau žinant, kad esama galimybės gyventi amžinai, rizikuoti amžinybe bus tikra beprotystė.

Galbūt iš pradžių mums labiau tiktų išsikelti kuklesnius tikslus, tarkime, dvigubai pailginti gyvenimo trukmę? XX a. tai beveik ir padarėme – vidutinė gyvenimo trukmė nuo keturiasdešimties metų prasitęsė iki septyniasdešimties, tad XXI a. šį pasiekimą turėtume bent jau pakartoti ir suteikti žmonėms galimybę vidutiniškai gyventi 150 metų. Nors tai dar ne nemirtingumas, šis laimėjimas vis vien iš pagrindų pakeistų žmonių visuomenę. Pirmiausia turėtų įvykti šeimos struktūros, santuokos bei tėvų ir vaikų santykių perversmas. Šiandien žmonės vis dar tikisi išsaugoti santuoką „kol mirtis mus išskirs“, o didžioji dalis gyvenimo sukasi aplink vaikus ir jų auklėjimą. Dabar pabandykite įsivaizduoti moterį, kuriai skirta gyventi 150 metų. Jei ji ištekės keturiasdešimties, jai šiame pasaulyje liks dar 110 metų. Ar realu tikėtis, kad jos santuoka truks visus 110 metų? Tuo tikriausiai suabejotų net katalikų fundamentalistai. Taigi dabartinė tendencija vieną santuoką keisti kita, rodos, turėtų tik stiprėti. Jei moteris netrukus po santuokos pagimdys du vaikus, sulaukusi 120, ji vargiai beatsimins metus, kai juos augino – santykinai trumpą ilgo savo gyvenimo tarpsnį. Sunku net įsivaizduoti, kokie nauji tėvų ir vaikų santykiai susiformuos tokiomis aplinkybėmis.

Arba pamąstykime apie profesinę karjerą. Nūdien yra įprasta įgyti profesiją paauglystėje ir trečioje dešimtyje, o tada visą likusį gyvenimą dirbti pasirinktoje srityje. Savaiame aišku, kad naujų dalykų išmokstame ir penktame bei šeštame dešimtmetyje, tačiau paprastai gyvenimas yra dalijamas į mokymosi ir darbo tarpsnius. Tačiau jei gyvensime 150 metų, tokia tvarka tęstis nebegalės, tuo labiau kad pasaulyje dėl naujų technologijų nuolat vyks perversmai. Žmonių karjera taps daug ilgesnė ir mes turėsime vis iš naujo atrasti save net ir tuomet, kai mums bus devyniasdešimt.

Paminėti verta ir tai, kad šešiasdešimt penkerių sulaukę žmonės neišeis į pensiją ir neužleis vietos naujai kartai su naujomis idėjomis bei siekiais. Fizikas Maxas Planckas yra pasakęs, kad mokslas daro pažangą sulig kiekvienomis laidotuvėmis. Jis turėjo galvoje, kad tik pasitraukiant senajai kartai naujos teorijos gali išstumti senąsias. Šis teiginys teisingas ne tik mokslo atžvilgiu. Minutėlę pagalvokite apie savo paties darbovietę. Būtumėte mokslininkas, žurnalistas, virėjas ar futbolininkas, kaip jaustumėtės, jeigu jūsų viršininkui būtų 120 metų, jo pasaulėžiūra būtų suformuotais laikais, kai dar karaliavo Viktorija, o jis pats iš pareigų nesiruošytų trauktis dar bentporą dešimtmečių?

Dar liūdniau toks ilgaamžiškumas galėtų paveikti politiką. Ką jūs į tai, jei Putinas paskuigalio nuo savo krėslo nepakeltų dar kokius devyniasdešimt metelių? Beje, jeigu žmonės gyventų 150 metų, tuomet 2016 m. Kremlių vis dar kietu kumščiu valdytų šimtas trisdešimt aštuonerių Stalinas, pirmininkas Mao būtų brandus, bet vis dar gyvybingas šimto dvidešimt trejų vadovas, o princesė Elžbieta nekantriai lauktų, kol sostą jai užleis šimto dvidešimt vienerių metų Jurgis VI. Jos sūnus Čarlzas savo eilės turėtų luktelėti iki 2076 metų.

Grįžtant į realybę reikia pasakyti, kad anaipol nėra aišku, ar Kurzweilo ir de Grey'aus pranašystės ištis išsipildys iki 2050 ar 2100 metų. Mano paties požiūriu, viltis, kad jau šiame šimtmetyje taps pasiekama amžina jaunystė, yra naivoka, o tie, kurie tokius pažadus priims už gryną pinigą, gaus skaudžiai nusivilti. Nelengva gyventi žinant, kad reiks mirti, tačiau dar sunkiau tikint, kad esi nemirtingas, galiausiai suprasti, jog klydai.

Nors vidutinė gyvenimo trukmė per pastarąjį šimtą metų tikrai išaugo dvigubai, daryti išvadą, kad kitame amžiuje ji vėl padvigubės iki 150 metų, būtų per drąsu. 1900 m. vidutinė gyvenimo trukmė visame pasaulyje neviršijo keturiasdešimties metų, nes labai daug žmonių mirdavo dėl prastos mitybos, infekcinių ligų ir smurto. Tačiau tie, kurie bado, epidemijų ir karų išvengdavo, nesunkiai sulaukdavo aštuntos ir devintos dešimties – tokia ir yra natūrali *Homo sapiens* gyvenimo trukmė. Skirtingai nei įprasta manyti, septyniasdešimtmečiai ankstesniais amžiais nebuvo laikomi kokia nors keistenybe. Galilėjas Galilėjus mirė septyniasdešimt septynerių, Isaacas Newtonas – aštuoniasdešimt ketverių, o Mikelandželas brandaus aštuoniasdešimt aštuonerių metų amžiaus sulaukė be jokių antibiotikų, skiepų ar organų persodinimo. Tiesą sakant, netgi šimpanzės džiunglėse išgyvena vos ne septynias dešimtis metų.³¹

Ištis šiuolaikinė medicina iki šiol nėra vienais metais nepratęsė mūsų natūralios gyvenimo trukmės. Ji tik saugo mus nuo *pirmalaikės* mirties ir leidžia mėgautis visais mums gamtos duotais metais – tai, beje, didžiulis pasiekimas. Net jeigu dabar nugalėtume vėžį, diabetą ir kitus pikčiausius žmogžudžius, tai reikštų tik tiek, kad beveik visi gyventų iki devyniasdešimties – to tikrai nepakaktų, kad sulauktume 150 metų, jau nekalbant apie 500. Kad tai būtų įmanoma, medicinai reikės perkonstruoti pačias fundamentaliausias žmogaus kūno struktūras ir procesus, reikės atrasti, kaip

atkurti organus ir audinius. Ir nėra jokio pagrindo manyti, kad išmoksime tai padaryti iki 2100 metų.

Vis dėlto kiekvienas nenusisekęs bandymas įveikti mirtį per žingsnelį priartins mus prie tikslo, o tai sužadins didesnes viltis ir padrąsins žmones dar labiau stengtis. Nors „Calico“ tikriausiai neišspręs mirties klausimo taip greitai, kad „Google“ įkūrėjai Sergey'us Brinas ir Larry's Page'as išvengtų mirties, ši įmonė tikriausiai atras daug reikšmingų dalykų apie ląstelių biologiją, genetiką ir sveikatą apskritai. Taigi kita tyrinėtojų karta mirtį galės pulti iš naujų ir daug geresnių pozicijų. Su nemirtingumu, apie kurį kalba mokslininkai, turbūt yra kaip su vilku – „vilką mini, vilkas čia“, – anksčiau ar vėliau jis išties pasirodo.

Žodžiu, net jeigu nemirtingumas nebus pasiektas mums esant gyviems, karas su mirtimi veikiausiai bus svarbiausias ateinančio amžiaus projektas. Atsimenant mūsų tikėjimą žmogaus gyvybės šventumu, taip pat varomąsias mokslininkų bendruomenės jėgas, o visų svarbiausia, kapitalistinės ekonomikos poreikius, negailestingas karas prieš mirtį, regis, yra neišvengiamas. Ideologinis mūsų atsidavimas žmogaus gyvybei niekada neleis mums tiesiog susitaikyti su mirtimi. Kol žmonės mirs dėl kokių nors priežasčių, stengsimės jas pašalinti.

Mokslininkų bendruomenė ir kapitalistinė ekonomika džiūgaudama stos į kovą. Daugumai mokslininkų ir bankininkų nusišvilpt, su koku projektu dirba, – svarbu, kad būtų progų daryti naujus atradimus ir gauti pelną. Kas gali įsivaizduoti labiau jaudinantį mokslinį iššūkį už siekį pergudrauti mirtį? Arba rinką, kuri būtų perspektyvesnė už amžinos jaunystės rinką? Jeigu jums jau daugiau nei keturiasdešimt, minutėlei užsimerkite ir pabandykite atsiminti savo kūną, kai jums buvo dvidešimt penkeri. Atminkite ne tik išvaizdą, bet, visų svarbiausia, kaip tuomet *jautėtės*. Kiek sumokėtumėte už tai, kad galėtumėte jį tokį susigrąžinti? Be jokių abejonių, atsirastų žmonių, kurie progos atsisakytų, tačiau gausybė klientų už jaunystę sumokėtų bet kokią kainą, tad rinka tikrai būtų bemaž begalinė.

Jei viso to, ką išvardijau, būtų negana, šiam karui nesulaikomą pagreitį suteiks daugumoje žmonių įsišaknijusi mirties baimė. Kol žmonės manė, kad mirties išvengti neįmanoma, jie nuo jaunumės mokėsi užslopinti savyje troškimą gyventi amžinai arba užgožti jį kitais tikslais. Jie nori gyventi amžinai, todėl kuria „nemarias“ simfonijas, siekia „amžinos šlovės“ pasižymėdami kare ar netgi aukoja gyvenimą, kad jų sielos „mėgautųsi nesibaigiančia palaima rojuje“. Mirties baimė peni didelę dalį mūsų meninio kūrybingumo, atsidavimo politiniams idealams ir religingumo.

Režisierius Woody's Allenas, kurį mirties baimė paskatino padaryti pasakišką karjerą, kartą buvo paklaustas, ar tikisi amžinai gyventi savo filmuose. Allenas atsakė: „Mieliau gyvenčiau savo bute.“ Vėliau pridūrė: „Savo darbu nesiekiu gyventi amžinai. Tą norėčiau pasiekti nemirdamas.“ Amžina šlovė, nacionalistinės atminimo ceremonijos ir svajonės apie rojų tėra vargani pakaitalai to, ko išties nori žmonės kaip Allenas, – nemirti. Kai tik mes patikėsime (nesvarbu, pagrįstai ar ne), kad išties galima

išvengti mirties, troškimas gyventi liausis traukęs išklibusį meno, ideologijų ir religijų vežimą ir kaip uraganas mesis į priekį.

Jei manote, kad barzdoti religiniai fanatikai degančiomis akimis yra nuožmūs, luktelėkite ir pažiūrėkite, ką darys sukriošę prekybos centrų magnatai ir senstelėjusios Holivudo žvaigždės, kai joms pasirodys, kad gyvybės eliksyras yra ranka pasiekiamas. Jeigu mokslas kada nors rimčiau pažengs į priekį kariaudamas su mirtimi, tikrosios kovos iš laboratorijų persikels į parlamentus, teismų sales ir gatves. Kai mokslininkų pastangas apvainikuos sėkmė, jos sužadins karčius politinius konfliktus. Gali būti, kad visi istorijos karai ir konfliktai taps tik preliudija tikrųjų mūsų laukiančių kovų – kovų dėl amžinos jaunystės.

Teisė į laimę

Kitas svarbus projektas žmonijos darbotvarkėje tikriausiai bus laimės rakto paieškos. Daugybė ankstesnių istorijos epochų mąstytojų, pranašų ir paprastų žmonių aukščiausia vertybe laikė ne patį gyvenimą, o laimę. Senovės Graikijos filosofas Epikūras aiškino, kad dievų garbinimas yra tuščias laiko švaistymas, kad po mirties nėra jokios kitos būties, ir kad vienintelis gyvenimo tikslas – laimė. Senovėje dauguma žmonių epikūrizmą atmetė, tačiau šiandien ši pasaulėžiūra visiems savaime suprantama. Netikėjimas pomirtiniu gyvenimu verčia žmoniją ne tik siekti nemirtingumo, bet ir žemiškos laimės. Kas gi norėtų amžinai kęsti liūdesį ir nepasitenkinimą?

Epikūras laimės paieškas suprato kaip asmeninę užduotį. Šiuolaikiniai mąstytojai dažniausiai laikosi priešingo požiūrio – laimės paieškas regi kaip kolektyvinį projektą. Be vyriausybės planų, ekonominių išteklių ir mokslinių tyrimų, laimės ieškantys individai netoli nueis. Jeigu jūsų šalį į gabalus drasko karas, jos ekonomika merdėja, o sveikatos priežiūros nė su žiburiu nerasi, veikiausiai būsite nelaimingas. XVIII a. pabaigoje britų filosofas Jeremy's Benthamas pareiškė, kad aukščiausias gėris yra „didžiausia kuo gausesnio žmonių skaičiaus laimė“, ir padarė išvadą, kad vienintelis vertingas valstybės, rinkos ir mokslininkų bendruomenės tikslas yra dauginti pasaulinės laimės kiekį. Politikai turėtų išsijuosę dirbti dėl taikos, verslo žmonės – skatinti klestėjimą, o mokslininkai – tirti gamtą, tačiau ne norėdami tuo pašlovinti karalių, šalį ar Dievą, o tam, kad jūs ir aš galėtume gyventi laimingiau.